

śrīḥ
śrīmatē rāmānujāya namaḥ
śrīmatē nigamāntamahādēśikāya namaḥ
śrīsītālakṣmaṇabharataśatrughnahanumatsamēta śrīrāmacandra
parabrahmaṇē namaḥ

śrīmadrāmāyaṇē vālmīkiyē ādikāvyaē ayōdhyākāṇḍē

॥ catuṣṭriṃśaḥ sargaḥ ॥

This document has been prepared by

Sunder Kidāmbi

with the blessings of

śrī raṅgarāmānuja mahādēśikan

His Holiness śrīmad āṇḍavan śrīraṅgam

śrīḥ
śrīmatē rāmānujāya namaḥ
śrīmatē nigamāntamahādēśikāya namaḥ
śrīsītālakṣmaṇabharataśatrughnahanumatsamēta śrīrāmacandra
parabrahmaṇē namaḥ

॥ catuṣṭriṃśaḥ sargaḥ ॥

sītālakṣmaṇasahitēna śrīrāmēṇa sastrīgaṇasya rājñāḥ pārsvaṃ
gatvā vanavāsāyānujñāyāḥ prārthanam rājñāḥ śōkō mūrccā
ca śrīrāmēṇa tasya sāntvanam śrīrāmamurasā'sliṣya rājñō
bhūyō viṣaṃjñatā ca

tataḥ kamalapatrākṣaḥ
śyāmō nirupamō mahān |
uvāca rāmastaṃ sūtaṃ
piturākhyāhi māmīti || 2.34.1 ||

sa rāmaprēṣitaḥ kṣipraṃ
santāpakaluṣēndriyam |
praviśya nṛpatiṃ sūtō
niḥśvasantaṃ dadarśa ha || 2.34.2 ||

uparaktamivādityaṃ
bhasmacchannamivānalam |
taṭākamiva nistōya -
mapaśyajjagatīpatim || 2.34.3 ||

ābōdhya ca mahāprājñaḥ
 paramākulacētanam |
 rāmamēvānuśōcantaṃ
 sūtaḥ prāñjalirabravīt || 2.34.4 ||

taṃ vardhayitvā rājānaṃ
 pūrvaṃ sūtō jayāśiṣā |
 bhayaviklavayā vācā
 mandayā ślakṣṇayābravīt || 2.34.5 ||

ayaṃ sa puruṣavyāghrō
 dvāri tiṣṭhati tē sutaḥ |
 brāhmaṇēbhyō dhanam dattvā
 sarvaṃ caivōpajīvinām || 2.34.6 ||

sa tvāṃ paśyatu bhadraṃ tē
 rāmaḥ satyaparākramaḥ |
 sarvān suhṛda āpṛcchya
 tvāṃ hīdānīm didṛkṣatē || 2.34.7 ||

gamīṣyati mahāraṇyaṃ
 taṃ paśya jagatīpatē |
 vṛtaṃ rājaguṇaiḥ sarvai -
 rādityamiva raśmibhiḥ || 2.34.8 ||

sa satyavākyō dharmātmā
 gāmbhīryāt sāgarōpamaḥ |
 ākāśa iva niṣpañkō
 narēndraḥ pratyuvāca tam || 2.34.9 ||

sumantrānaya mē dārān
 yē kēcidiha māmakāḥ |
 dāraiḥ parivṛtaḥ sarvai -
 rdraṣṭumicchāmi rāghavam || 2.34.10 ||

sō'ntaḥpuramatīyaiva
 striyastā vākyamabravīt |
 āryō hvayati vō rājā
 gamyatāṃ tatra mā ciram || 2.34.11 ||

ēvamuktāḥ striyaḥ sarvāḥ
 sumantrēṇa nṛpājñayā |
 pracakramustad bhavanaṃ
 bharturājñāya śāsanam || 2.34.12 ||

ardhasaptaśatāstatra
 pramadāstāmralōcanāḥ |
 kausalyāṃ parivāryātha
 śanairjagmurdhṛtavratāḥ || 2.34.13 ||

āgatēṣu ca dārēṣu
 samavēkṣya mahīpatiḥ |
 uvāca rājā taṃ sūtaṃ
 sumantrānaya mē sutam || 2.34.14 ||

sa sūtō rāmamādāya
 lakṣmaṇaṃ maithilīṃ tathā |
 jagāmābhimukhastūrṇaṃ
 sakāśaṃ jagatīpatēḥ || 2.34.15 ||

sa rājā putramāyāntaṃ
 dṛṣṭvā cārāt kṛtāñjalim |
 utpapātāsanāt tūrṇa -
 mārtaḥ strījanasaṃvṛtaḥ || 2.34.16 ||

sō'bhidudrāva vēgēna
 rāmaṃ dṛṣṭvā viśāmpatiḥ |
 tamasaṃprāpya duḥkhārtaḥ
 papāta bhuvi mūrccitaḥ || 2.34.17 ||

taṃ rāmō'bhyapatat kṣipraṃ
 lakṣmaṇaśca mahārathaḥ |
 viśaṃjñamiva duḥkhēna
 saśōkaṃ nṛpatiṃ tathā || 2.34.18 ||

strīsahasraninādaśca
 sañjajñē rājavēśmani |
 hā hā rāmēti sahasā
 bhūṣaṇadhvanimiśritaḥ || 2.34.19 ||

taṃ pariṣvajya bāhubhyāṃ
 tāvubhau rāmalakṣmaṇau |
 paryaṅkē sītayā sārdhaṃ
 rudantaḥ samavēśayan || 2.34.20 ||

atha rāmō muhūrtasya
 labdhasaṃjñam mahīpatim |
 uvāca prāñjalirbāṣpa -
 śōkārṇavapariplutam || 2.34.21 ||

āpṛcchē tvāṃ mahārāja
 sarvēśāmīśvarō'si naḥ |
 prasthitam daṇḍakāraṇyam
 paśya tvaṃ kuśalēna mām || 2.34.22 ||

lakṣmaṇam cānujānīhi
 sītā cānvētu māṃ vanam |
 kāraṇairbahubhistathyai -
 rvāryamāṇau na cēcchataḥ || 2.34.23 ||

anujānīhi sarvān naḥ
 śōkamutsṛjya mānada |
 lakṣmaṇam māṃ ca sītāṃ ca
 prajāpatirivātmajān || 2.34.24 ||

pratīkṣamāṇamavyagra -
 manujñāṃ jagatīpatēḥ |
 uvāca rājā samprēkṣya
 vanavāsāya rāghavam || 2.34.25 ||

ahaṃ rāghava kaikēyyā
 varadānēna mōhitaḥ |
 ayōdhyāyāṃ tvamēvādya
 bhava rājā niḡṛhya mām || 2.34.26 ||

ēvamuktō nṛpatinā
 rāmō dharmabhṛtāṃ varaḥ |
 pratyuvācāñjalim kṛtvā
 pitaram vākyakōvidaḥ || 2.34.27 ||

bhavān varṣasahasrāya
ṛṥthivyā nṛpatē patiḥ |
ahaṃ tvarāṇyē vatsyāmi
na mē rājyasya kāṅkṣitā || 2.34.28 ||

nava pañca ca varṣāṇi
vanavāsē vihr̥tya tē |
punaḥ pādau grahīṣyāmi
pratijñāntē narādhipa || 2.34.29 ||

rudannārtah priyaṃ putraṃ
satyapāsēna saṃyutaḥ |
kaikēyyā cōdyamānastu
mithō rājā tamabravīt || 2.34.30 ||

śrēyasē vṛddhayē tāta
punarāgamanāya ca |
gacchasvāriṣṭamavyagraḥ
panthānamakutōbhayam || 2.34.31 ||

na hi satyātmanastāta
dharmābhimanasastava |
sannivartayituṃ buddhiḥ
śakyatē raghunandana || 2.34.32 ||

adya tvidānīm rajanīm
putra mā gaccha sarvathā |
ēkāhaṃ darśanēnāpi
sādhu tāvaccarāmyaham || 2.34.33 ||

mātaraṃ mām ca sampaśyan
 vasēmāmadya śarvarīm |
 tarpitaḥ sarvakāmaistvaṃ
 śvaḥ kālyē sādhaiṣyasi || 2.34.34 ||

duṣkaraṃ kriyatē putra
 sarvathā rāghava priya |
 tvayā hi matpriyārthaṃ tu
 vanamēvamupāśritam || 2.34.35 ||

na caitanmē priyaṃ putra
 śapē satyēna rāghava |
 channayā calitastvasmi
 striyā bhasmāgnikalpayā || 2.34.36 ||

vañcanā yā tu labdhā mē
 tām tvaṃ nistartumicchasi |
 anayā vṛttasādinyā
 kaikēyyābhipracōditaḥ || 2.34.37 ||

na caitadāścaryatamaṃ
 yat tvaṃ jyēṣṭhaḥ sutō mama |
 apānṛtakathaṃ putra
 pitaraṃ kartumicchasi || 2.34.38 ||

atha rāmastadā śrutvā
 piturārtasya bhāṣitam |
 lakṣmaṇēna saha bhrātrā
 dīnō vacanamabravīt || 2.34.39 ||

prāpsyāmi yānadya guṇān
 kō mē śvastān pradāsyati |
 apakramaṇamēvātaḥ
 sarvakāmairahaṃ vṛṇē || 2.34.40 ||

iyam sarāṣṭrā sajanā
 dhanadhānyasamākulā |
 mayā viṣṛṣṭā vasudhā
 bharatāya pradīyatām || 2.34.41 ||

vanavāsakṛtā buddhi -
 rna ca mē'dya caliṣyati |
 yastu yuddhē varō dattaḥ
 kaikēyyai varada tvayā || 2.34.42 ||

dīyatām nikhilēnaiva
 satyastvaṃ bhava pārthiva |
 ahaṃ nidēśaṃ bhavatō
 yathōktamanupālayan || 2.34.43 ||

caturdaśa samā vatsyē
 vanē vanacaraiḥ saha |
 mā vimarśō vasumatī
 bharatāya pradīyatām || 2.34.44 ||

nahi mē kāṅkṣitaṃ rājyaṃ
 sukhamātmani vā priyam |
 yathānidēśaṃ kartuṃ vai
 tavaiva raghunandana || 2.34.45 ||

apagacchatu tē duḥkhaṃ
 mā bhūrbāṣpapariplutaḥ |
 nahi kṣubhyati durdharṣaḥ
 samudraḥ saritām patih || 2.34.46 ||

naivāhaṃ rājyamicchāmi
 na sukhaṃ na ca mēdinīm |
 naiva sarvānimān kāmān
 na svargaṃ na ca jīvitum || 2.34.47 ||

tvāmahaṃ satyamicchāmi
 nānṛtaṃ puruṣarṣabha |
 pratyakṣaṃ tava satyēna
 sukṛtēna ca tē śapē || 2.34.48 ||

na ca śakyaṃ mayā tāta
 sthātum kṣaṇamapi prabhō |
 sa śōkaṃ dhārayasvēmaṃ
 nahi mē'sti viparyayaḥ || 2.34.49 ||

arthitō hyasmi kaikēyyā
 vanaṃ gacchēti rāghava |
 mayā cōktaṃ vrajāmīti
 tatsatyamanupālayē || 2.34.50 ||

mā cōtkañṭhāṃ kṛthā dēva
 vanē raṃsyāmahē vayam |
 praśāntahariṇākīrṇē
 nānāśakuninādītē || 2.34.51 ||

pitā hi daivatam tāta
 dēvatānāmapi smṛtam |
 tasmād daivatamityēva
 kariṣyāmi piturvacaḥ || 2.34.52 ||

caturdaśasu varṣēṣu
 gatēṣu nṛpasattama |
 punardrakṣyasi mām prāptam
 santāpō'yaṃ vimucyatām || 2.34.53 ||

yēna saṃstambhanīyō'yaṃ
 sarvō bāṣpakalō janaḥ |
 sa tvaṃ puruṣaśārdūla
 kimarthaṃ vikriyāṃ gataḥ || 2.34.54 ||

puraṃ ca rāṣṭraṃ ca mahī ca kēvalā
 mayā viṣṛṣṭā bharatāya dīyatām |
 ahaṃ nidēśaṃ bhavatō'nupālayan
 vanaṃ gamiṣyāmi cirāya sēvitum || 2.34.55 ||

mayā viṣṛṣṭāṃ bharatō mahīmimāṃ
 saśailakhaṇḍāṃ sapurōpakānanām |
 śivāsu sīmāsvanuśāstu kēvalaṃ
 tvayā yaduktaṃ nṛpatē tathāstu tat || 2.34.56 ||

na mē tathā pārthiva dhīyatē manō
 mahatsu kāmēṣu na cātmanaḥ priyē |
 yathā nidēśē tava śiṣṭasammatē
 vyapaitu duḥkhaṃ tava matkṛtē'nagha || 2.34.57 ||

tadadya naivānagha rājyamavyayaṃ
 na sarvakāmān vasudhāṃ na maithilīm |
 na cintitaṃ tvāmanṛtēna yōjayan
 vṛṇīya satyaṃ vratamastu tē tathā || 2.34.58 ||

phalāni mūlāni ca bhakṣayan vanē
 girīṃśca paśyan saritaḥ sarāṃsi ca |
 vanaṃ praviśyaiva vicitrapādapaṃ
 sukhī bhaviṣyāmi tavāstu nirvṛtiḥ || 2.34.59 ||

ēvaṃ sa rājā vyasanābhipanna -
 stāpēna duḥkhēna ca pīḍyamānaḥ |
 āliṅgya putraṃ suvinaṣṭasamjñō
 bhūmiṃ gatō naiva cicēṣṭa kiñcit || 2.34.60 ||

dēvyah samastā ruruduḥ samētā -
 stāṃ varjayitvā naradēvapatnīm |
 rudan sumantrō'pi jagāma mūrccchāṃ
 hāhākṛtaṃ tatra babhūva sarvam || 2.34.61 ||

|| ityārṣē śrīmadrāmāyaṇē vālmikīyē ādikāvye
 ayōdhyākāṇḍē catuṣṭriṃśaḥ sargaḥ ||